

УДК 7.038.55:159.955-029:7 (043.3)

Дар'я **Чембержі** аспірантка Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України
<https://orcid.org/0000-0002-8595-6188>

Значення мистецтва інсталяції для розвитку «contemporary art» у світі та Україні

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі й місця мистецької інсталяції в сучасному світі. При цьому здійснюється ретроспективний аналіз ролі мистецької інсталяції у минулому та порівняльна характеристика із сьогоденням. Також виявлений український контекст розвитку мистецької інсталяції. При цьому з'ясовано, що інсталяція є не тільки важливою складовою сучасного мистецтва, але й обов'язковою складовою історичного дискурсу. Завдяки своїм візуальним функціям, інсталяція активно впливає на глядача. У більшості своїй інсталяції – це не просто предмет у просторі, це те, що є самим простором – наскільки сильно інсталяційний твір має здатність заповнювати простір, інтегруватися у нього органічно й цілісно. Водночас головним фактором створення та існування у виставковому просторі інсталяції, як і в інших актуальних мистецтвах, є її зв'язок з глядачем. У нашому дослідженні важливим є соціокультурний аспект інсталяції, розуміння значення цієї форми сучасних мистецьких практик для загальної світоглядної системи. Проблеми засвоєння новітнього досвіду з точки зору глобалізаційних процесів та збереження національної культурної ідентичності в сучасному мистецтві актуалізують закономірність процесу сприйняття новітньої культури.

Ключові слова: сучасне мистецтво, інсталяція, художня культура, картина, галерея, аналіз, технології.

Постановка проблеми. Явище сучасного мистецтва (або «актуального мистецтва», «contemporary art») сформувалося у

загальних рисах у другій половині ХХ ст. Можна стверджувати, що саме у 1960–70-х роках пошук нових стилів і нових художніх практик остаточно усталився й оформився у рамках саме сучасного мистецтва. При цьому в межах поєднання стилів у різних видах мистецтва створюються і сполучаються нові образи, засоби й матеріали. З'являються перформанси (дії за певними правилами, в яких домінують програмність і структурність, і водночас відсутня імпровізація), геппенінги (певна форма заходів, коли митці прагнуть залучити поціновувачів мистецтва до певного дійства, гри), енвайроменти (композиційне формування арт-простору, що охоплює глядача і стає реальним оточенням для нього) як форми фактичної дематеріалізації об'єкта. При цьому ключовим принципом був плюралізм думок, стилів і напрямів [7].

Слід згадати про концепт постмодерну – культурно-мистецької та ціннісної епохи, яка виникла в середині ХХ ст. і проіснувала майже до сьогодні (на її зміну поступово приходить ера метамодерну). Можна стверджувати, що в рамках зміни «модернів» відбулося зміщення від об'єкта до процесу.

Основною особливістю сучасного мистецтва є його активний вплив на суспільство з метою формування світоглядно-естетичних засад. Незалежно від ставлення влади та суспільства до мистецтва, мистецтво теж є елементом влади, влади духовної, яка в кінцевому результаті формує суспільство та визначає співвідношення суспільства з навколишнім світом. Тобто, на цьому етапі розвитку людства мистецтво визначається одним з головних чинників впливу на розвиток суспільства і культури, і водночас відображає ступінь цього розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інсталяція як мистецький феномен розглядається у теоретичних працях і статтях В. Сидоренка, Г. Вишеславського, А. Єфімової, Я. Шумської, О. Баршинової, Н. Мусієнко, К. Ботанової, Л. Турчак, І. Яцик, Д. Заєця, О. Чепелик. Існує група досліджень, які розглядають інсталяцію у контексті проблем сучасного мистецтва: К. Станіславська, Т. Міронова, О. Петрова, Л. Смирна, О. Роготченко, В. Сидоренко, Г. Вишеславський, О. Сидора-Гібелінда, Я. Шумська, О. Баршинова, К. Ботанова, В. Бурлака, О. Островська-Люта, О. Соловійов, П. Гудімов, М. Гончар, Н. Заболотна, М. Щербенко та ін. та іноземних учених-мистецтвознавців: Б. Шумиловича, Б. Оліві, Б. Гройса, Д. Пригова, М. Лінгера, Д. Озеркова, Б. Тейлора та ін.), теоретичний матеріал щодо місця

і ролі інсталяції у системі контемпорарного мистецтва України оприлюднюється до певної міри фрагментарно, і через те в науковців є можливість ознайомлення з проблемою переважно з фактичної точки зору.

Мета статті – комплексно висвітлити роль і місце мистецької інсталяції у сучасному світі. При цьому здійснюється ретроспективний аналіз ролі мистецької інсталяції у минулому та порівняльна характеристика із сьогоденням. Також виявлений український контекст розвитку мистецької інсталяції. Означена мета передбачає вирішення таких науково-дослідницьких завдань:

- виявити особливості взаємодії мистецтва, мистецької інсталяції та людської спільноти;
- проаналізувати значення технологій для мистецьких практик у різні періоди;
- розглянути розвиток основних шкіл художнього мистецтва в Україні та світі на початку ХХІ ст.;
- дослідити сутність, різновиди й технології мистецької інсталяції у сучасному періоді.

Новизна публікації полягає у спробі систематизації та узагальнення відомостей щодо ролі мистецтва інсталяції у ціннісному вимірі сучасного мистецтва як культурної епохи останніх десятиліть.

Виклад основного матеріалу. Сучасне мистецтво у своїй основі постмодерністське, що зумовлює тісну взаємодію мистецтва і людської спільноти, де основним процесом творчості виступає взаємодія митця і людини-глядача-учасника-елемента процесу творчості. Ми розглядаємо одну з форм взаємодії мистецтва і суспільства: одна з форм впливу мистецтва на суспільство – мистецька інсталяція в її соціокультурному аспекті. Актуальність цієї тематики зумовлена такими проблемами: сучасне мистецтво є суспільно орієнтованим, соціально активним. Мистецтвознавча наука повинна належно оцінити місце і значення інсталяції в сучасному мистецтві як елементу впливу на суспільство, передбачити й накреслити шляхи розвитку явища інсталяції в сучасному мистецтві [11].

Період 1960–1980-х років демонструє еkleктику різних стилів і напрямів у розвитку мистецтва на міжнародному рівні, у різних країнах і регіонах світу. Кожне десятиліття характеризувалося різними культурними трендами: у 1960-х роках це було концептуальне мистецтво й мінімалізм, у 1970-х – арт-процес і етнічність, а у 1980-х років – так званий «нео-поп», а також фото- й гіперреа-

лізм. Протягом 60 – 80-х років ХХ ст. на культуру й різні мистецькі стилі впливали феміністичні й соціалістичні рухи, причому для останнього десятиліття було характерним поєднання інтересу до фігуративності, кольору й зображуваності (прикладом є рух «Нові дики»). Рубіж 1980-х і 90-х років може вважатися періодом розквіту масової культури.

Власне від 1990-х років усе більше значення для мистецтва відіграють технічні засоби – відео-, аудіо- й комп'ютерна техніка. Надалі відбувається синтез використання означених видів технологій у рамках Інтернету.

Ситуація істотно змінилася у 2000-х роках. Саме в цей період окремі художні школи проходять період певного розчарування в усталених художніх практиках [4; 5]. На більш глобальному рівні в культурно-мистецькій сфері протягом 2000-х – у першій половині 2010-х років відбувається поступова зміна епох, коли на зміну постмодерному мистецтву приходять мистецтво метамодерну (або, як його називають окремі сучасні теоретики, пост-постмодерну). Звісно, не можна однозначно говорити, що одна культурна епоха цілком змінила іншу, вони існують одночасно, і постмодерні й метамодерні так само.

Сьогодні contemporary art надає перевагу теперішньому на протигагу майбутньому і минулому.

Новітній період розвитку культури й мистецтва в нашій країні пов'язаний зі здобуттям її незалежності 1991 р. Звісно, віддаючи належне всім попереднім культурним напрацюванням і звершенням, необхідно наголосити, що саме від початку 90-х років минулого століття в Україні починається формування власної незалежної культурної політики, що було підкріплено навіть на рівні нормативно-правових документів. Зокрема, мається на увазі ухвалення 1992 р. «Основ законодавства України про культуру», де були законодавчо закріплені базові принципи суверенної політики нашої держави з розвитку національної культури й мистецтва. Крім того, держава гарантувала вільний доступ громадян до культурних цінностей, а також свободу розвитку мистецьких процесів, у т.ч. мистецького самовираження. Власне це заклало фундамент для поширення в Україні інноваційних мистецьких практик, однією з яких власне і була вже тривалий час поширена на Заході інсталяція.

Відповідно до одного з найпоширеніших визначень, інсталяція становить художню техніку, яка передбачає групування тривимір-

них об'єктів різного характеру й призначення. Термін «інсталяція» в англійській мові з'явився дуже давно – ще в XV ст., означає процес зведення, збору, складання чого-небудь (зараз ним користуються і для означення встановлення, наприклад, програмного забезпечення). З появою різноманітних технологій – відео, а пізніше й комп'ютера – виникли й різні види інсталяцій, котрі зараз мирно співіснують з іншими мистецтвами, наприклад, живописом чи скульптурою, не поступаючись ним. Навряд чи хто-небудь зможе назвати точну дату появи інсталяцій і осмислення їх як виду мистецтва. Зараз інсталяція – це певне приміщення, за рішенням автора перетворене на художній простір. Він заповнюється рядом предметів, котрим часто надається символічне значення. Гармонійне сполучення речей, їх розташування у приміщенні і є мистецтвом. Інсталяції також можуть бути класифіковані за розташуванням, оскільки вони і заслуговують на постійне розміщення у музейних установах, і можуть виставлятися тимчасово у певних просторах – і громадського користування, і суто публічних [11].

Універсальний характер інсталяцій, які репрезентуються на численних міжнародних заходах – виставках сучасного мистецтва у провідних країнах світу – підкреслюється тим фактом, що простір, у якому розташована інсталяція, може сполучати різні, навіть мало поєднані речі й зображення. Отже, інсталяція є системним вираженням наявної цивілізації, оскільки може об'єднувати зображення, світлини, тексти, картини, а також елементи віртуальної реальності, які є актуальними й модними саме сьогодні.

Водночас перші інсталяції не були настільки комплексними, вони мало чим відрізнялися від простих мистецьких об'єктів. Серед засновників інсталяції доцільно виокремити таких митців – Й. Бойс, М. Дюшан, Р. Раушенберг, Л. Фонтана, Г. Юккер та ін. Зусиллями цих діячів у 1960-х – 1980-х роках минулого століття були сформовані концептуальні підвалини і засадничі положення «теорії інсталяції», відповідно до яких кожна річ може змінити своє призначення згідно з авторським задумом. Таким чином, кожен об'єкт матеріального світу має потенціал для перетворення на мистецький твір у разі розміщення його в певному креативному середовищі – тобто у творчій інсталяції [9].

Такий цікавий підхід зумовив перетворення інсталяційних процесів на цілком самодостатні культурні явища та актуалізував потребу в їхньому всебічному науковому дослідженні. Низка нау-

ковців твори інсталяції розглядають у рамках перформансу. Крім того, відбувається активне дослідження спадку окремих майстрів інсталяції, а їхні роботи класифікуються і систематизуються. Водночас на практиці мистецтво інсталяції продовжують реалізовувати у своїх творах Рейчел Вітереад, Яйо Кусамі та інші художники, доробкам яких присвячені найбільш почесні виставкові майданчики світових художніх музеїв і мистецьких галерей. Загалом можна стверджувати, що практика мистецьких інсталяцій суттєво випереджає їх відповідне теоретико-методологічне осягнення.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Рік за роком глядачів вражають винахідливі й творчі мистецькі інсталяції, що з'являються в музеях, на вулицях і у природних ландшафтах у всьому світі. Вони складаються із скульптурних творів, об'єктів і проєкцій. Інсталяційні проєкти грають з простором, щоби кинути виклик нашому традиційному сприйняттю мистецтва. В останні роки було створено широке коло красивих, захопливих і потужних інсталяцій. 2014 рік став для мистецького світу ще одним періодом «інсталяційного мистецького буму». Художники з усього світу ввели глядача в незбагнений світ своїх найкращих робіт. Найбільш знаковою і масштабною, безперечно, стала інсталяція з 888246 керамічних маків, які оточили лондонський Тауер. Але якщо роботи 2015 р. свідчать про тенденцію до сліпучого, калейдоскопічного кольору, то інсталяції 2016-го є дещо більш еkleктичними та концептуальними, їхня увага зосереджена на масиві естетики та пошуку її унікальних градацій.

1. English Building's Brick Facade Playfully Slumps Down. Pinar. URL: <https://mymodernmet.com/alex-chinneck-from-the-knees-of-my-nose-to-the-belly-of-my-toes> (дата звернення: 25.05.2019).
2. 9,000 Human Sand Silhouettes Serve as a Reminder of D-Day. Katie Hosmer. 2013. URL: <https://mymodernmet.com/andy-moss-jamie-wardley-the-fallen> (дата звернення: 25.05.2019).
3. First Look: New Sparkling Chain Link Fence Sculpture. Alise Yoo. 2013. URL: <http://mymodernmet.com/soo-sunny-park-unwoven-light-chain-link-sculpture> (дата звернення: 15.06.2019)
4. Banksy's Disturbing Stuffed Animals Truck Roams New York. Alise Yoo. 2013. URL : <http://mymodernmet.com/banksy-stuffed-animals-truck> (дата звернення: 12.06.2019)
5. Stunning Photos of Trains Roaring Through Picturesque Landscapes. Sara

- Barnes 2017. URL: <https://mymodernmet.com/trains-photos-beautiful-landscapes>. (дата звернення: 23.03.2019)
6. Ai Weiwei's Forever Bicycles Installation Stuns Toronto. Alise Yoo. URL : <https://mymodernmet.com/ai-weiwei-forever-bicycles-installation-nuit-blanche-toronto>. (дата звернення: 25.05.2019)
 7. Interactive Indoor Rain Room Comes to New York Interactive Indoor Rain Room Comes to New York. Alise Yoo. 2013. URL : <http://mymodernmet.com/profiles/blogs/random-international-rain-room-мома-нус>. (дата звернення: 18.03.2019)
 8. 7 Most Spectacular 'Mirror Room' Installations by Yayoi Kusama. Kelly Richman-Abdou. 2017. URL : <https://mymodernmet.com/yayoi-kusama-mirror-room-installations>. (дата звернення: 18.03.2019)
 9. Intriguing Installation Plunges a Library Deep into the Ground [Електронний ресурс] /Sara Barnes – 2015. URL : <http://mymodernmet.com/susanna-hesselberg-descending-underground-library> (дата звернення: 18.03.2019)
 10. New Mirrored Infinity Room Immerses Viewers in Mesmerizing World of Endless Reflections. Jenny Zang – 2015. URL: <http://mymodernmet.com/lucas-samaras-mirrored-infinity-rooms?context=tag-installation>. (дата звернення: 23.03.2019)
 11. New «Infinity» Rooms by Yayoi Kusama Offer Expansive Look at Her Dreamlike Body of Work / Sara Barnes – 2015. URL: <http://mymodernmet.com/yayoi-kusama-in-infinity>. (дата звернення: 25.05.2019)
 12. New York Art Installation Invites Adults to Release Their Inner Child and Dive Into a Giant Ball Pit / Anna Gragert – 2015. – URL : <https://mymodernmet.com/pearlfisher-jumpin-ball-pit>. (дата звернення: 23.03.2019)
 13. Elegant Figures and Faces of Dancers Emerge from Intricately Folded Sheets of Fabric / Jenny Zhang – 2015. – URL : <http://www.mymodernmet.com/benjamin-shine-the-dance?context=tag-installation>. (дата звернення: 25.05.2019)

ANNOTATION

Chemberzhi Daria. Article is devoted to a research of a role and the place of art installation in the modern world. At the same time the retrospective analysis of a role of art installation in the past and comparative characteristic with the present is carried out. The Ukrainian context of development of art installation is also revealed. At the same time it is found out that installation

is not only an important component of modern art, but also an integral part of historical discourse. Due to its visual functions, the installation actively influences the viewer. For the most part, installations are not just an object in space, it is what is the very space - how much the installation work has the ability to fill the space, integrate into it organically and holistically. At the same time, the main factor in the creation and existence of an installation in the exhibition space, as well as in other relevant arts, is its relationship with the viewer. In this study, the socio-cultural aspect of the installation is important, understanding of the significance of this form of contemporary artistic practices for a common worldview system. Such problems as the assimilation of new experience from the point of view of global processes, on the one hand, and the preservation of the national cultural identity in contemporary art, on the other – actualize the pattern of the process of perception of a new culture.

In article it is found out that graphic schools are based on existence of certain art and educational institutions where graphic artists who carry out the teaching activity and own creativity a high mission of formation of new generation of masters create. Not less important factor is acceptance of experience of teachers and its further development in creativity of pupils and followers. Art of installation is an integral part of the modern fine arts of Ukraine. Emergence and development of this art form in the national cultural environment became possible under conditions of intensive creative activity of artists which reached the high level of mastery in connection with deeply philosophical judgment of problems of the present.

At the end of XX – the beginning of XXI century, looking for new ways of development, the Ukrainian artists addressed installation which as it is possible better answered esthetic inquiries of an era and became a symbol of spiritual updating of the personality. Installation turns into a key factor of development of different spheres of culture, thereby playing a noticeable role in development of national culture. Installation in the modern art helps to be focused and inform of the idea and understanding of global problems to adherents of different genres of art, the audience of different age categories and social groups.

Since declaration of independence development of the independent state and formation of own cultural policy aimed at providing free development of national culture and preservation of cultural inheritance begins. The state forms the legislative base which can provide cultural development and an open entry of all citizens to its achievements. In 1992 the Verkhovna Rada of Ukraine accepts "Principles of the legislation of

Ukraine about culture" where the basic principles of public policy in the sphere of culture directed to revival and development of the Ukrainian national culture, ensuring freedom of creativity, free development of cultural and art processes, realization of the rights of citizens to access to cultural values, creation of material and financial conditions of cultural development were declared.

It is found out that installation is an art equipment which uses the three-dimensional objects intended for change of perception of space by the person. The term "installation" in English appeared long ago – in the XV century. It means process of construction, collecting, drawing up something (now use it also for establishment definition, for example, of the software). With the advent of different technologies – videos, and later and the computer – arose also different types of installations which now peacefully coexist with other arts, for example, painting or a sculpture, without being inferior to them. Hardly somebody will be able to designate exact date of emergence of installations and their judgment as art form. Now installation represents the certain room according to the decision of the author transformed to art space. It is filled with a number of objects to which the symbolical value is often provided. Harmonious connection of things, their arrangement indoors is also art. Installations can be the constant objects exposed in the museums or be created temporarily in public and private spaces.

The space of installation can include different types of the things and images circulating in our civilization: pictures, drawings, photos, texts, video, movies, tape recordings, virtual reality, Internet, etc. Installations are regularly presented at the international exhibitions of the modern art, such as Venetian the biennial. The most prestigious art museums and art galleries of the world give to installation art the best platforms from time to time. At the same time, the research of this form of art lags behind the progressing shaping a little. The phenomenon of installation is considered as a part of a performance that is entirely logical. But install processes, especially the last decades, proved what is absolutely self-sufficient the cultural phenomena which need serious scientific approach and judgment, require attention to a research of characteristics install the practician, activity of certain artists, a tipologization and the scientific analysis of modern processes.

Keywords: contemporary art, installation, art culture, picture, gallery, analysis, technologies.

АННОТАЦІЯ

Дарья Чембержи. Значение искусства инсталляции для развития «contemporary art» в мире и Украине. Статья посвящена исследованию роли и места художественной инсталляции в современном мире. При этом осуществляется ретроспективный анализ роли художественной инсталляции в прошлом и сравнительная характеристика с настоящим. Также выявлен украинский контекст развития художественной инсталляции. При этом выяснено, что инсталляция является не только важной составляющей современного искусства, но и неотъемлемой частью исторического дискурса. Благодаря своим визуальным функциям, инсталляция активно воздействует на зрителя. В большинстве своем инсталляции – это не просто предмет в пространстве, это то, что является самим пространством – насколько сильно инсталляционное произведение имеет способность заполнять пространство, интегрироваться в него органично и целостно. В то же время главным фактором создания и существования в выставочном пространстве инсталляции, как и в других актуальных искусствах, является ее связь со зрителем. В данном исследовании важны социокультурный аспект инсталляции, понимание значения этой формы современных художественных практик для общей мировоззренческой системы. Проблемы усвоения нового опыта с точки зрения глобальных процессов и сохранения национальной культурной идентичности в современном искусстве актуализируют закономерность процесса восприятия новой культуры.

Ключевые слова: современное искусство, инсталляция, художественная культура, картина, галерея, анализ, технологии.